

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2025.72.406-421>

УДК 725.82(035.5)

Куцевич Вадим Володимирович,

доктор архітектури, професор,

завідувач кафедри архітектурного проектування цивільних будівель і споруд

Київського національного університету будівництва і архітектури

kutsevych.vv@knuba.edu.ua

<http://orcid.org/0000-0001-6128-7410>

ІНКЛЮЗИВНІСТЬ ТЕАТРІВ ЛЯЛЬОК

Анотація: у статті розглядаються театри ляльок і методи їх роботи за сучасними інклюзивними програмами. Актуальність подібних напрямків аргументована відносно організації спектаклів, а також можливості залучення до них людей з інвалідністю. Наводяться приклади історичних театрів ляльок різних країн (вертеп, балаганний театр, в'єтнамський театр ляльок на воді, китайський тіньовий, японський камісібай) та інтеграція їх у сучасні інклюзивні проекти, які застосовуються для соціалізації, абілітації, реабілітації і взаємодії з людьми, які мають фізичні або психологічні особливості. Досвід організації постановок у таких театрах, транслює концепції інклюзивності, які сприятимуть оздоровленню артистів-ляльководів та глядачів з інвалідністю.

У постановках театрів ляльок казки, фольклор та новітні твори, пов'язані між собою, базуються на сучасній історії та персонажах, в тому числі і інклюзивних.

Режисери і драматурги, за допомогою різноманітної постановочної трактовки і конструюванню ляльок розповідають про проблеми подолання травмування, недугів. Вивчення інклюзивного театру та інклюзивних табельних вистав відбувається в міждисциплінарному просторі. Дотичними до цієї проблеми є соціологія, психологія, архітектура, мистецтвознавство, педагогіка та інші науки.

Ключові слова: театр ляльок; вертеп; балаган; театр на воді; театр тіней; камісібай; абілітація і реабілітація; інклюзивність; архітектурно-планувальна організація та трансформація.

Постановка проблеми. Соціальні передумови категорій культури і архітектури визначають нове ставлення до проблеми формування інклюзивного простору у лялькових театрах. Актуальність дослідження обумовлюється тим, що відродження української театральної культури та розвиток інклюзивності вимагає створення сучасних інклюзивних театрів ляльок [1-9; 24].

Аналіз основних досліджень і публікацій. Розвиток театрального мистецтва на основі нової соціокультурної політики здійснюється у відповідності до Закону України «Про театр і театральну справу» від 31.05.2008 р. №2605-IV (зі змінами 2006 - 2022 рр.), чому сприятиме розпорядження Кабінету Міністрів України від 20.12.2024р. №1301-1. «Про деякі питання комунікаційної підтримки реалізації Національної стратегії створення безбар'єрного простору України на період до 2030 р.». За цими напрямками діють чинні державні нормативні акти (ДБН України), видані книги (В. Проскурякова, В. Абизова, В. Куцевича, Кет Голмз), наукові публікації В. Куцевича, К.О. Лук'яненко, П. Безродного, М. Macias, Р. Eric, Amanda Vander N., М. Ghazaly та ін.

Мета дослідження. Виявити і проаналізувати розвиток інклюзивних театрів ляльок на основі огляду вітчизняного і зарубіжного досвіду проведення спектаклів, проєктування, будівництва і експлуатації інклюзивних театрів.

Методи дослідження. У дослідженні застосовувались загальні наукові методи, на основі огляду вітчизняної і зарубіжної літератури та практики творчої роботи інклюзивного театру, узагальнення досвіду проєктування і будівництва різних видів театрів ляльок, а також емпіричні методи: опис, спостереження та порівняння.

Основна частина. Театри ляльок слугують дієвим інструментом для руйнування усталених стереотипів і зміни думок суспільства про глядачів з інвалідністю та акторів-ляльководів з інвалідністю. З пострадянського досвіду відомо, що актори, які отримали інвалідність на фронтах Другої світової війни стали видатними діячами театрального мистецтва. Методи спільної праці, соціалізації, абілітації та реабілітації, які використовуються у даному виді мистецтва унікальні. Для демонстрації і відображення тих або інших фізичних проблем, використовуються спеціально розроблені ляльки. Прикладом можуть бути ростові ляльки-маріонетки, які відтворюють різні особливості – синдром Дауна, дитячий церебральний параліч (ДЦП), епілепсію, слухові і глядацькі порушення і т. ін. Вони були розроблені спеціально для показу такими організаціям, як SKSF, Count Me In та Kids on the Block [10]. Робота з ляльками різного виду, конструкціями і розмірами на сьогодні дуже необхідна не тільки у театральній сфері, а також як інструмент для роботи з людьми, потребуючими абілітації, реабілітації і допомоги після отримання травм. Вони розраховані на відновлення, підвищення моторики, розвитку уявлення і мислення, покращення функцій і соціалізації у колективі, а особливо для роботи з дітьми.

Такі напрямки психологічної допомоги, як «драматична психоелевація» або лялькотерапія використовується у лялькових театрах для корекції поведінкових і психологічних проблем у дітей і підлітків. Даний метод використовують і для

роботи з людьми різних вікових категорій і потреб. Це дуже прийнятний і доступний спосіб подачі інформації, який добре сприймається глядачами.

Вистави театру ляльок є найбільш доступними і простими засобами донесення різноманітної інформації для маломобільних груп населення. Вони наповнені програмами з соціалізації, абілітації та реабілітації і можуть створюватись для дорослих людей, різновікової аудиторії або повністю орієнтовані на дітей з особливими потребами. Учасники постановок, які мають проблеми з здоров'ям, можуть брати участь у різних етапах підготовки вистави: (написання сценарію, створенні ляльок, костюмів, декорацій, брати безпосередню участь у самому театральному дійстві, як актори).

Багато країн мають великі різновидності національних театрів ляльок. Для Європи характерним був вертепний театр, який пов'язаний з релігією та релігійними святами. Вертеп, – народна драматична вистава, яку виконують на Різдво Христове вбрані у відповідні костюми дійові особи. Драма аналогічно до лялькової вистави у шопці (рис. 1а) складається з основної релігійної частини, створеної за біблійними сюжетами про народження Христа, та інтермедійної на історичні та побутові теми. Особливістю у створенні цих образів на відміну від персонажів релігійної частини є використання масок [11].

Загальний вигляд вертепного театру представляв дерев'яну або картону скриньки (рис. 1б), в якій показували різдвяні традиційні вистави в Україні у XVIII–XIX ст.

а.

б.

Рис. 1. а. Шопка. б. Вертеп

У радянський період була спроба його заборонити, як пряму релігійну пропаганду. Але з отриманням Незалежності України вертепний театр поступово

відроджується і набуває популярності, в тому числі і як інструмент для роботи з дітьми з відхиленнями у розвитку, ментальними і фізичними проблемами.

До наступного типу театрів ляльок слід віднести балаганний театр дуже популярний на території України у XVIII ст. Коріння його походження йдуть з язичних і шаманських обрядів, від яких також пішов один з найбільш розповсюджених прийомів театрів ляльок – наслідування тваринам і людям, які пізніше перетворилося у черевомовне мистецтво. Назва балагану походить з перського слова – верхня кімната або балкони. Це була тимчасова легка дерев'яна будівля для ярмаркової торгівлі і видовищ, в якій влаштовували примітивну сцену для виступів артистів і силачів. У залі для глядачів ставили лави, крісла для шанованої публіки. Балаганні театри мали імпровізований характер, в яких спектаклі були короткими, комедійними, де розігравали фарси, виступали силачі, акробати, ляльководи, йшли п'єси з неправдивими сюжетами [12].

Подібна концепція «кочових театрів» у теперішній час «пересувних» набуває популярності. Багато театральних пересувних груп транслюють концепції інклюзивності, організовують свою роботу за принципом кочових балаганів. Вони мандрують по містах різних країн, орендуючи і упорядковуючи будь-який простір, беручи участь у фестивалях та інших громадських заходах, презентуючи свої дії для великої кількості людей.

Прикладом може слугувати проєкт пересувного театру для трупи Д. Покровського (архіт. В. Проскуряков, Г. Проскурякова, С. Гнедовський), який сформовано на автопотязі з 2 авто і 2 причепів. Він складається з житлового контейнеру, амфітеатру, конструкцій покриття (ферми, з оболонками з ПВХ або брезенту і каркасу). У проєкті була передбачена можливість вводити вертепні видовища, які приваблюють глядачів, як ляльковою дією, так і грою акторів-ляльководів (рис. 2), [7-8].

Розглядаючи закордонний досвід діяльності театрів ляльок слід звернутися до традиційного азійського театру. Так, у в'єтнамському театрі ляльок на воді показ спектаклів організовувався в період затоплення рисових полів, безпосередньо у воді. Для цього створювали спеціальні невеликі басейни. Існують, як регулярні театри для подібних розваг, так і пересувні із застосуванням збірно-розбірних резервуарів з водою, що дозволяє акторам-ляльководам мандрувати. В таких театрах традиційна сцена являє собою дім селянської громади або пагоду, а місця для глядачів організовують по трьом бокам від неї. З двох боків від них розташовуються двері, через які пересуваються (входять і виходять) зі сцени ляльки (рис. 3).

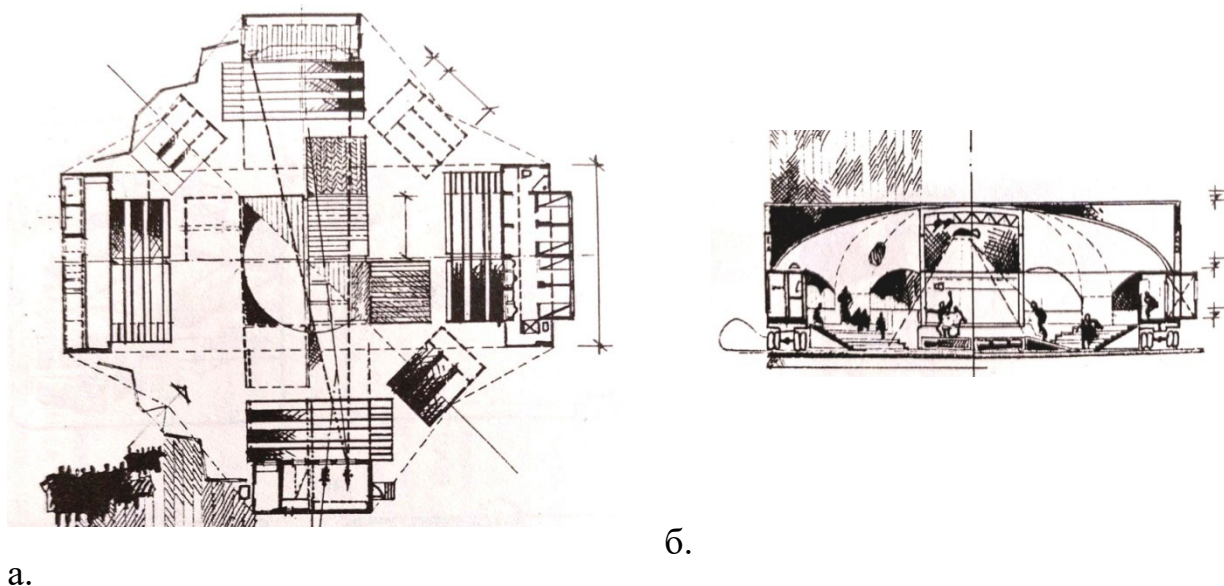

Рис. 2. Проєкт пересувного театру а. План. б. Розріз

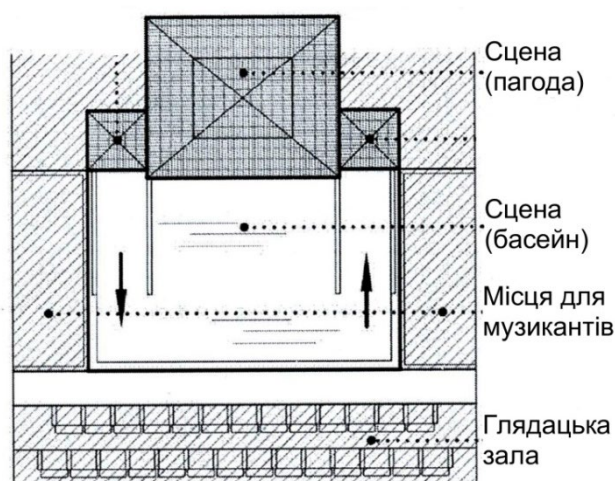

Рис. 3. В'єтнамський театр ляльок на воді. Схема генплану

Актори-ляльководи знаходяться в цей момент за спеціальною завісою, стоячи у воді і слідкуючи через проріз за правильністю виконання рухів ляльок і реакції публіки. Ляльки керуються за допомогою прикріпленого до нижньої частини стержня, який розташований під водою, а руки і голова ляльки рухаються за допомогою вірьовок [13].

Одним з найбільш цікавих і простих видів традиційного мистецтва є тіньовий китайський театр «*piyngxi*». На думку багатьох істориків такий театр існує вже більше 2000 років. Для організації вистав достатньо вільного темного приміщення і білого напівпрозорого екрану. Ляльки-маріонетки можуть бути виготовлені з паперу або з тонкої шкіри. Вони мають кольорове фарбування і підсвітку ліхтарем для створення своєрідної проєкції на екрані.

Цей вид мистецтва сьогодні є найпотужнішим серед інклюзивних програм. На основі методів роботи з ляльками та виставами, створені програми для профілактики хвороби Альцгеймера у групі літніх людей, а також з абілітації та реабілітації дітей-аутистів. Учасники програм можуть стати не тільки глядачами, але і безпосередніми авторами самих вистав. Управляючи маріонетками точний рух рук і пальців ляльководів дозволяють покращити когнітивні функції і концентрацією уваги дітей.

До іншого типу народного театру Китаю можливо віднести рукавичний ляльковий театр, який є чудовим напрямком для роботи з інклюзивними групами, для проведення абілітації і реабілітації, а також для дітей з церебральним паралічем. Деякі ляльки можливо модернізувати різними способами, в тому числі і за допомогою робототехнічних технологій.

Для вистав використовують імпровізовану сцену з барвистим фоном у яскравій рамі. Декорації можуть бути відсутні або бути мінімальними, а діти – лялькарі жваво розмовляти між своїми маріонетками, співати або танцювати. Така методика дає змогу розвивати їхню комунікабельність, психоемоційний стан, а також покращувати кінетику рук.

Японський театр камісібай - «паперовий театр», є значним явищем культури і історії у азійському ляльковому театрі [14]. Цей, дещо забутий на деякий час вид японського вуличного мистецтва знову набуває популярності.

Активна популяризація камісібай набула розголосу у складний час капітуляції Японії (1945). Комікси і карикатури та формування мистецтва «паперової гри» дозволило знедоленим громадянам організувати пересувні театри, які відвідували близько мільйону дітей.

«Театр» представляв собою дуже просту і компактну конструкцію – дерев'яний короб, який легко піддався трансформації. На імпровізовану дерев'яну сцену монтувалася серія змінних рисунків з різноманітними сюжетами, які озвучувались і замінювались оповідачем. Йшов час популярність спадала, з'явилося телебачення. Але цей вид мистецтва знову відроджується у ХХІ ст. (рис. 4).

Сьогодні «паперовий театр», і методи роботи з ним, використовуються для виховних і терапевтичних цілей. Така подача інформації допомагає дітям і дорослим простіше запам'ятовувати і включати у процес навчання. Для людей з порушенням розумового розвитку і з ментальними проблемами це дуже ефективний метод допомоги для адаптації, та участі у створенні подібних вистав, які дозволяють покращити зосередженість і концентрацію на конкретних подіях.

Рис. 4. Японський театр камісібай

Розглядаючи сучасні аспекти організації таких інклюзивних театрів ляльок слід відмітити, що театри віддають перевагу виступам у різноманітних населених пунктах, орендуючи різні приміщення або сценічні майданчики. Так, наприклад, на базі Херсонської обласної універсальної наукової бібліотеки ім. О. Гончара створено інклюзивний театр ляльок, до складу труп, якого входять: діти з розладом аутистичного спектру, діти з синдромом Дауна та їх батьки.

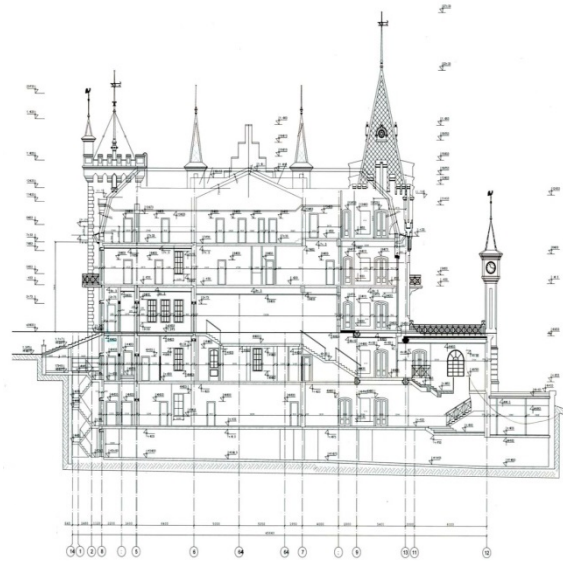
Також існують державні театри ляльок, які мають свої власні будівлі (приміщення). В Україні нараховується 37 театрів ляльок, більше 27 театрів ляльок працюють у Франції, більше 40 – у США. Київ має 3 театри ляльок – Київський державний академічний театр ляльок, Київський муніципальний театр ляльок, Київський театр маріонеток.

Будівлю Київського академічного театру ляльок (архіт. В. Юдін, О. Юдіна, Б. Сидельник та ін. 2005) створено на основі реконструкції кінотеатру «Дніпро» (1937). Вона нагадує казковий палац і розташована у парку. У театрі дві глядацькі зали – на 300 і 110 місць і дитяче кафе на 70 місць. Інтер'єри театру замислені як велика декорація до спектаклю «Золотий ключик» (рис. 5).

На сьогодні театр доступний для різних груп відвідувачів (людей з інвалідністю, які пересуваються на кріслах колісних та інших нозологій), а розвиток різноманітних програм, націлених на людей з вадами слуху і зору. Все це сприяє підтримці концепції інклюзивності у лялькових театрах України. Архітектурно-планувальна організація Київського академічного театру ляльок основана на застосуванні принципів універсального дизайну, що робить театр інклюзивним.

а

б

Рис. 5. Київський академічний театр ляльок. а. Загальний вигляд, б. розріз.

До позитивних прикладів зарубіжного досвіду проєктування і будівництва інклюзивних театрів можливо навести реконструктивну реставрацію і розширення Дів-сюр-Мер у Франції (ACAU Architects), зведеної у ХІХ ст., який перетворено в міський культурний центр з музичною школою та театром ляльок з залом для глядачів на 130 місць. Місця для глядачів організовано на основі застосування блітчерної конструкції сприяють можливості трансформації зали, крім того організовані місця для маломобільних груп населення. Більшість входів до будівлі театру розташовані врівень з вулицею.

Прикладом інклюзивного театру ляльок є двоповерхова будівля, яка має камерний простір у Пуебло Естер (Аргентина). Цей театр став майданчиком для організації різноманітних видовищ: національних танцювальних і музичних шоу, а також лялькових вистав. Перший поверх складається з галерей сформованих з цегляних арок, який пов'язаний з вуличним простором, створює напіввідкриту залу для глядачів, з застосуванням можливостей гнучкого планування. Простір другого поверху з'єднується з нижнім другим світлом та може функціонувати як технічні приміщення (рис. 6), що сприяє проведенню інклюзивних спектаклів.

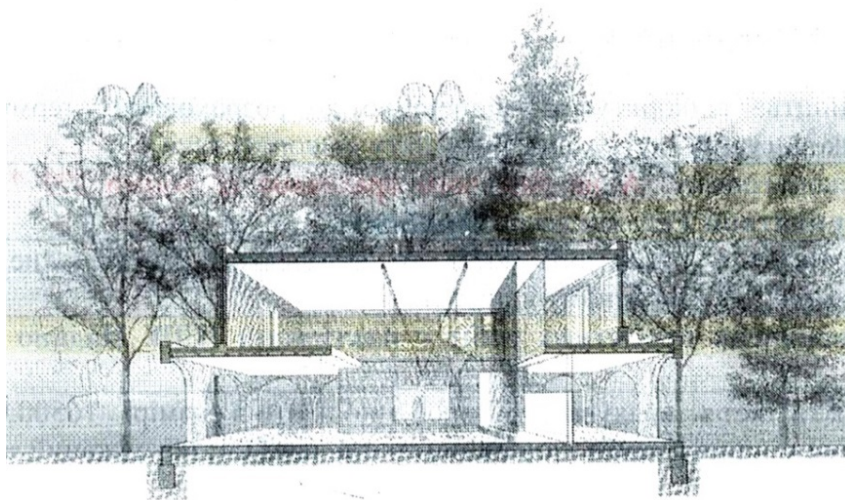

Рис. 6. Театр Пуебло Естер. Аргентина. Розріз по залі

У соціальному закладі для молоді у Києві передбачено приміщення дозвілєвого характеру (архіт. В.В. Куцевич, І.І. Чернядьєва, А.О. Ахаїмова, Л.О. Філатова, Б.М. Губов. 2012). Проектом реконструкції було сформовані приміщення для театру – студії ляльок з глядацькою залюю на 100 місць та додатковими приміщеннями (рис. 7). В цьому театрі діти-артисти з аутистичним спектром та синдромом Дауна разом з батьками мають можливість проводити лялькові спектаклі. Діти проходять спеціальну підготовку у лікарів і артистів лялькових театрів. Організації роботи театру –студії сприяє доступність усіх приміщень закладу.

Виходячи з проведених досліджень визначено, що інклюзивним театром слід вважати театр, де мистецький продукт нарівні з нормотиповими створюють люди з інвалідністю, які водночас виступають у ролі акторів, режисерів, художників, драматургів майбутніх вистав, а також в ньому сформовано інклюзивний архітектурний простір. Важливим фактором такого мистецтва є терапевтичний вплив – арттерапія, який лікарі вважають способом соціальної адаптації, особливо необхідною для людей з інвалідністю, які в силу фізичних або психічних особливостей найчастіше обмежені в соціальних контактах [3-5; 8-9; 15-19].

Так, театр ляльок у Вільнюсі втілює виставу відчуттів «Казка бджілки для шести почуттів», яка за драматургічною основою запозичена з народних казок. Постановники вистави змінили ракурс і головними героями та «об'єктами» вистави стали глядачі як зрячі, так і незрячі. Актори у виставі виконують функцію провідників відчуттів (тьюторів) у виставі.

Театри, в яких демонструють вистави з урахуванням сприйняття нечуючих глядачів базуються на виразності жестовій мові, пластиці, пантомімі, музики і танцю. Усе, що відбувається на сцені, синхронно озвучують професійні диктори

для нормотипових глядачів. У Миколаївському академічному обласному театрі ляльок йде вистава «Мауглі», адаптована для нечуючих глядачів, де зміст та почуття артисти відтворюють з допомогою пластики ляльок, низькочастотної музики та жестової мови [20].

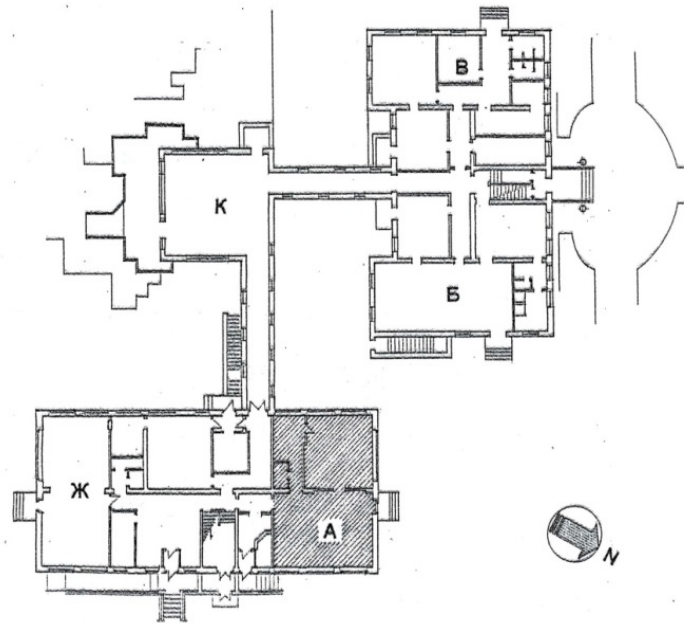

Рис. 7. Проект соціальної служби у Києві. План 1-го поверху.

- а – театр-студія,
- б - центр активного оздоровлення,
- в – денний стаціонар психологічної допомоги,
- к – експозиційний зал

В австралійському місті Мельбурні в театрі «Вікторіанська опера» («Victorian Opera») з огляду на труднощі, які зазнають люди з аутизмом, творці виокремили та впровадили нові технічні компоненти у виставу. Спираючись на сенсорне перевантаження дітей з аутизмом, а саме підвищену чутливість до звуків, світла, запахів тощо, у виставі ліквідували всі гучні, різкі та дратівливі звуки. Через одну з найпоширеніших особливостей дітей з аутизмом, а саме асоціальну поведінку, квитки в зал продаються тільки на дві третини місць, одна третина навмисно не продається – щоб діти за бажанням переміщалися на ті місця, які їм подобаються. Крім порожніх крісел, у залі передбачений також простір за ширмами, де діти можуть усамітнитися.

Подібні технічні та художні прийоми впроваджуються у виставах з урахуванням сприйняття дітей із синдромом Дауна. Слід відзначити, що у 20% дітей із таким синдромом діагностуються аутистичні розлади.

У Полтавському академічному обласному театрі ляльок йде вистава «На хвилі» з урахуванням сприйняття дітей із синдромом Дауна. Інтерактивна інклюзивна вистава призначена для дітей від 3-х років, у якій актори максимально контактують із дітьми, та мають змогу вільно пересуватись залом. У виставі відсутні слова, всю історію транслюють через пластику, рухи ляльок, візуальний ряд та музичний супровід [20].

За зазначеними особливостями було реалізовано показ багатьох вистав у театрах ляльок різних країн.

Висновки. На основі проведених досліджень, виявлено що інклюзивний театр ляльок може розміщуватись в окремо розташованих будівлях, мати у складі приміщень одну або більше глядацьких залів, кооперуватися з ТЮГом та з іншими дитячими культурно-видовищними та соціальними закладами, а також може бути пересувним.

Театр ляльок призначається для дітей та дорослих. У вітчизняній і зарубіжній практиці застосовується різноманітна техніка ляльководження: театр на воді, маріонетки на нитках, тростині ляльки, рукавичкові ляльки, поєднання ляльок з театром тіней та участю живих акторів.

Місткість залів для глядачів театрів ляльок рекомендується приймати від 200 до 500 місць. Для дорослих або змішаної (діти і дорослі) аудиторії місткість приймається 300-400 осіб. У театрах з верхніми ляльками балкони не проєктуються, а рівень підлоги останнього ряду визначається висотою очей глядача останнього ряду і промінем зору, який направлений на ширму першого плану по горизонталі [3 – 5; 7].

При проєктуванні та організації інклюзивних театрів ляльок крім базових елементів доступності слід застосовувати різноманітні прийоми концепції «зцілющої архітектура» (Healing Architecture) [23], яка використовується у проєктуванні закладів охорони здоров'я і реабілітаційних центрів та базується на основі принципів універсального дизайну [4; 9].

Визначена необхідність гнучкого планування лялькових театрів, виходячи з того, що конкретний тип постановки вимагає відповідного простору. Це може бути повністю трансформований простір, або частковий, який сприятиме перебудові під тип вистави, дає більший спектр можливостей для потреб людей з інвалідністю, які відвідують або працюють у театрі [15-19; 21–22].

В разі застосування елементів трансформації слід передбачити просту геометричну форму глядацьких залів із використанням системи «Black box», які нагадують прямокутну коробку, що обумовлено економічною і технологічною діяльністю. При цьому місця для глядачів і сцена мають можливість трансформуватися на основі базового набору варіантів, які дадуть змогу для створення новітніх форм сценографії театральних постановок і сприятимуть

підвищенню ефективності проєктних рішень інклюзивних лялькових театрів [9; 23-24].

Список літератури

1. Закон України «Про театри і театральну справу»: № 2605-IV від 17.06.2005 р. (ред. від 27.06.2024 р.) [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15> (дата звернення: 05.05.2025).
2. Кабінет Міністрів України. Деякі питання комунікаційної підтримки реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження від 20.12.2024 р. № 1301-р [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaki-pytannia-komunikatsiinoi-pidtrymky-realizatsii-natsionalnoi-stratehii-iz-stvorennia-bezbariernoho-prostoru-v-ukraini-na-period-do-2030-roku-i201224-1301> (дата звернення: 05.05.2025).
3. ДБН В.2.2-16:2019 «Культурно-видовищні та дозвілєві заклади» [Електронний ресурс] / Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. Електронна версія паперового примірника. Чинний. Введено в дію 01.11.2019. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3074791651063890960?doc_type=2 (дата звернення: 05.05.2025).
4. ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення»: в останній редакції зі змінами, внесеними Зміною № 1 та Зміною №2 [Електронний ресурс] / Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. Київ: Мінрозвитку, 2025. 94 с. URL: https://e-construction.gov.ua/files/new_doc/3622203486843700817/2025-04-30/7581de4e-8c74-4f97-ab42-dc6639d54eef.pdf (дата звернення: 05.05.2025).
5. Проектирование театров / ред. Н.В.Лосева; Центр. науч.-иссл. и проект. ин-т типового и эксперим. проектирования комплексов и зданий культуры, спорта и управления им. Б.С.Мезенцева. М.: Стройиздат, 1990. 120 с. (Справ. пособие к СНиП).
6. Куцевич В. Соціологічні аспекти вільного часу як передумови формування типології закладів дозвілля. Українська академія мистецтва. Дослідницька та науково-методичні праці. Київ: НАОМА. 2014. Вип. 23. С. 91-98.
7. Проскуряков В. І. Архітектура українського театру: простір і дія. 2-ге вид., випр. і доп. Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка"; Срібне слово, 2004. 583 с. ISBN 966-553-397-5. ISBN 966-8399-01-3.
8. Абызов В.А., Куцевич В.В. Архитектура общественных зданий с гибкой планировкой. Киев: Будивэльнык, 1990. 112 с.

9. Куцевич В. Універсальний дизайн як основа організації архітектурного безбар'єрного середовища. Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. Київ: НАОМА, 2017. Вип. 26. С. 96-105.

10. Macias M. Puppets for disability awareness [Електронний ресурс] // Enabling Devices. 17.08.2022. URL: <https://enablingdevices.com/blog/puppets-for-disability-awareness/> (дата звернення: 05.05.2025).

11. Словник українського сакрального мистецтва. За науковою редакцією М.Станкевича. Львів: Інститут народознавства НАН України, 2006. 287 с.

12. Безродний П.П. Архітектурний енциклопедичний словник. За наук. ред. О.С. Слєпцова. Київ: А+С, 2024. 328 с.

13. Vander Hyde A. Vietnamese water puppetry: The practical development of the structure and form: Senior honors project / Western Oregon University. 2018. 48 p. URL: <https://wou.omeka.net/s/repository/item/5135> (дата звернення: 05.05.2025).

14. Nash E. P. Manga Kamishibai: The art of Japanese paper theater / Intro. by F.L.Schodt. New York: Harry N. Abrams, 2009. 304 p.

15. Куцевич В.В. Прийоми гнучкого планування громадських будівель і споруд. Українська академія мистецтва. Дослідницькі та науково-методичні праці. Київ: НАОМА. 2009. Вип. 16. С. 108-116.

16. Куцевич В.В. Прийоми просторової трансформації сучасних театрів. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ, 2023. Вип. 67. С. 241-251. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.67.241-251>

17. Куцевич В.В. Вопросы формирования перспективных типов театров малой вместимости. Региональные проблемы архитектуры и градостроительства. Сб. научн. тр. ОГАСА, 2005. Вып. 7-8. С. 122-128.

18. Куцевич В.В. Архітектура громадських будівель і споруд в Україні на початку ХХ ст. Українська академія мистецтва. Дослідницькі науково-методичні праці. Київ: НАОМА. 2010. Вип. 17, С. 251–262.

19. Куцевич В. Конкурсне проєктування як лабораторія ідей і образів. Збірник наукових праць «Українська академія мистецтва». 2023. Вип.33. С.25-31. DOI: <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2023-33-3>

20. Лук'яненко К.О. Інклюзивна театральна вистава: типологічний аспект. Вісник КНУКІМ. Серія «Мистецтвознавство». 2021. Вип. 45. С.183–190. DOI: <https://doi.org/10.31866/2410-1176.45.2021.247391>

21. Куцевич В.В. Сучасні напрямки театрів. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2024. Вип. 70. С. 247–258. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.70.247-258>

22. Куцевич В.В. Пропозиції з формування об'єктів попутного обслуговування у зонах громадської активності. Архітектурний вісник КНУБА. 2023. Вип.28. С. 38-45. DOI: <https://doi.org/10.32347/2519-8661.2023.28.38-45>

23. Ghazaly M., Badokhon D., Alyamani N., Alnumani S. Healing architecture // Civil Engineering and Architecture. 2022. Vol. 10, No. 3A. P. 108–117. DOI: <https://doi.org/10.13189/cea.2022.101314>

24. Голмз К. Невідповідність: Як інклюзія формує дизайн. К.: Art Huss, 2024. 144 с.

References

1. Verkhovna Rada Ukrainy. (2005). Zakon Ukrainy “Pro teatry i teatral’nu spravu” [Law of Ukraine “On theatres and theatrical activity”]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2605-15> (Accessed: May 5, 2025). (in Ukrainian).

2. Kabinet Ministriv Ukrainy. (2024, December 20). Deiaci pytannia komunikatsiinoi pidtrymky realizatsii Natsionalnoi stratehii iz stvorennia bezbariernoho prostoru v Ukraini na period do 2030 roku [Some issues of communication support for the implementation of the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine for the period up to 2030]. <https://www.kmu.gov.ua/npas/deiaci-pytannia-komunikatsiinoi-pidtrymky-realizatsii-natsionalnoi-stratehii-iz-stvorennia-bezbariernoho-prostoru-v-ukraini-na-period-do-2030-roku-i201224-1301> (Accessed on: May 5, 2025) (in Ukrainian)

3. Ministerstvo rehionalnoho rozvytku, budivnytstva ta zhytovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy. (2019). DBN V.2.2-16:2019 "Kulturno-vydovyshchni ta dozvillievi zaklady" [DBN V.2.2-16:2019 "Cultural and entertainment facilities"]. Nakaz No. 85 vid 26.03.2019. https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3074791651063890960?doc_type=2 (Accessed on: May 5, 2025) (in Ukrainian)

4. Ministerstvo rozvytku hromad, terytorii ta infrastruktury Ukrainy. (2025). DBN V.2.2-40:2018. Inkliuzyvnist budivel i sporud. Osnovni polozhennia (zi zminamy № 1 ta № 2) [DBN V.2.2-40:2018. Inclusiveness of buildings and structures. Basic provisions (with amendments No. 1 and No. 2)]. https://e-construction.gov.ua/files/new_doc/3622203486843700817/2025-04-30/7581de4e-8c74-4f97-ab42-dc6639d54eef.pdf (Accessed on: May 5, 2025). (in Ukrainian).

5. Loseva, N. V. (Ed.). (1990). Proektirovanie teatrov [Theater design]. Moskva: Stroizdat. 120 p. (Spravochnoe posobie k SNIP). (in Russian).

6. Kutsevyh, V. (2014). Sotsiolohichni aspekty vilnoho chasu yak peredumovy formuvannia typolohii zakladiv dozvillia [Sociological aspects of leisure time as a prerequisite for the formation of the typology of leisure institutions]. Ukrainska akademiia mystetstva. Doslidnytska ta naukovo-metodychni pratsi, (23), 91–98. (in Ukrainian).

7. Proskuriakov, V. I. (2004). Arkhitektura ukrainskoho teatru: prostir i diia [Architecture of the Ukrainian theatre: Space and action] (2nd ed., rev. and enl.). Lviv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnikha”; Sribne slovo. 583p. (in Ukrainian).

8. Abyzov, V. A., & Kutsevych, V. V. (1990). Arkhitektura obshchestvennykh zdaniï s gibkoï planirovkoï [Architecture of public buildings with flexible planning]. Kyiv: Budivel'nyk. 120 p. (in Russian).

9. Kutsevych, V. (2017). Universal'nyi dyzain yak osnova orhanizatsii arkhitekturnoho bezbar'iernoho seredovyshcha [Universal design as the basis for organizing an architectural barrier-free environment]. Ukrains'ka akademiia mystetstva. Doslidnyts'ki ta naukovo-metodychni pratsi, (26), 96–105. (in Ukrainian).

10. Macias, M. (2022, August 17). Puppets for disability awareness. Enabling Devices. <https://enablingdevices.com/blog/puppets-for-disability-awareness/> (Accessed on: May 5, 2025). (in English).

11. Stankevych, M. (Ed.). (2006). Slovnyk ukrainskoho sakralnoho mystetstva [Dictionary of Ukrainian sacred art]. Lviv: Institute of Ethnology, NAS of Ukraine. 287 p. (in Ukrainian)

12. Bezrodnyi, P.P. (2024). Arkhitekturnyi entsyklopedychnyi slovnyk [Architectural Encyclopedic Dictionary] (O. S. Sliepcov, Ed.). Kyiv: A+S. 328 p. (in Ukrainian).

13. Vander Hyde, A. (2018). Vietnamese water puppetry: The practical development of the structure and form (Senior honors project, Western Oregon University). Western Oregon University. <https://wou.omeka.net/s/repository/item/5135> (in English).

14. Nash, E. P. (2009). Manga Kamishibai: The art of Japanese paper theater (F.L.Schodt, Intro.). Harry N. Abrams. 304 p. (in English).

15. Kutsevych, V. V. (2009). Pryiomy hnuchkoho planuvannia hromadskykh budivel' i sporud [Methods of flexible planning of public buildings and structures]. Ukrainska akademiia mystetstva. Doslidnytski ta naukovo-metodychni pratsi, (16), 108–116. (in Ukrainian).

16. Kutsevich, V. (2023). Methods of spatial transformation of modern theaters. Current Problems of Architecture and Urban Planning, (67), 241–251. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2023.67.241-251> (in Ukrainian).

17. Kutsevich, V. V. (2005). Voprosy formovaniia perspektivnykh tipov teatrov maloi vmestimosti [Issues of forming promising types of small-capacity theaters]. Regional'nye problemy arkhitektury i gradostroitel'stva: Sb. nauchn. tr. OGASA, (7–8), 122–128. (in Ukrainian).

18. Kutsevych, V. V. (2010). Arkhitektura hromads'kykh budivel' i sporud v Ukrayini na pochatku XX st. [Architecture of public buildings and structures in Ukraine at the beginning of the 20th century]. Ukrains'ka akademiia mystetstva. Doslidnyts'ki naukovo-metodychni pratsi, (17), 251–262. (in Ukrainian).

19. Kutsevych, V. (2023). Competitive design as a laboratory of architectural ideas and images. Collection of Scholarly Works «Ukrainian Academy of Art», (33), 25–31. <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2023-33-3> (in Ukrainian).

20. Lukianenko, K. (2021). INCLUSIVE THEATRE PERFORMANCE: A TYPOLOGICAL ASPECT. Bulletin of KNUKiM. Series in Arts, (45), 183–190. <https://doi.org/10.31866/2410-1176.45.2021.247391> (in Ukrainian).
21. Kutsevych, V. (2024). Modern directions of theater design. Current Problems of Architecture and Urban Planning, (70), 247–258. <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2024.70.247-258> (in Ukrainian).
22. Kutsevych, V.V. (2023). Proposals for the development of incidental service facilities in public activity zones. Architectural Bulletin of KNUBA, (28), 38–45. <https://doi.org/10.32347/2519-8661.2023.28.38-45> (in Ukrainian).
23. Ghazaly, M., Badokhon, D., Alyamani, N., & Alnumani, S. (2022). Healing architecture. Civil Engineering and Architecture, 10(3A), 108–117. <https://doi.org/10.13189/cea.2022.101314> (in English).
24. Holmz, K. (2024). Nevidpovidnist': Yak inkluziia formuie dyzain [Mismatch: How inclusion shapes design]. Art Huss. 144 p. (in Ukrainian).

Abstract

Vadym Kutsevych, Doctor of architecture, Head of the department of architectural design of civil buildings and structures Kyiv National University of Construction and Architecture

Inclusivity of puppet theaters

The article examines puppet theaters and methods of their work in modern inclusive programs. The relevance of such areas is argued in relation to the organization of performances, as well as the possibility of involving people with disabilities in them. Examples of historical puppet theaters from different countries are given (nativity scene, boudoir theater, Vietnamese water puppet theater, Chinese shadow puppetry, Japanese kamishibai) and their integration into modern inclusive projects that are used for socialization, habilitation, rehabilitation and interaction with people with physical or psychological disabilities. The experience of organizing productions in such theaters transmits the concepts of inclusiveness that will contribute to the recovery of puppeteers and spectators with disabilities. In puppet theater productions, fairy tales, folklore, and new works are interconnected, based on modern history and characters, including inclusive ones. Directors and playwrights, using various staging interpretations and puppet construction, talk about the problems of overcoming trauma and illnesses. The study of inclusive theater and inclusive staff performances takes place in an interdisciplinary space. Sociology, psychology, architecture, art history, pedagogy and other sciences are relevant to this problem.

Keywords: puppet theater; nativity scene; marquee; water theater; shadow theater; kamishibai; habilitation and rehabilitation; inclusivity; architectural and planning organization and transformation.